

MEHMET ALİ GÖKAÇTI
Nüfus Mübadelesi; Kayıp Bir Kuşanın Hikâyesi

MEHMET ALİ GÖKAÇTI 1963'te İstanbul'da doğdu. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 1986'da mezun oldu. Gökaçtı'nın çeşitli dergilerde yayımlanmış tarihi araştırmaları ve gezi yazıları bulunuyor. 2008 yılında hayatını kaybetti. Kitapları: *Dünyada ve Türkiye'de Belediyecilik* (1996), *Geographika: Yeniden Keşfedilen Yunanistan* (İletişim Yayınları, 2001), *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler* (İletişim Yayınları, 2005).

İletişim Yayınları 942 • Tarih Dizisi 26
ISBN-13: 978-975-05-0178-4
© 2003 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-7. Baskı 2003-2017, İstanbul
8. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Birsen Talay

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Mübadilleri taşıyan bir gemi, Selanik
(*Lillustration*, 27 Aralık 1924)

UYGULAMA Çiğdem Dilbaz

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI ve CILT Sena Ofset

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET ALİ GÖKAÇTI

Nüfus Mübadelesi

Kayıp Bir Kuşanın Hikâyesi

Tüm mübadillerin anısına

İçindekiler

Önsöz	9
Başlarken	13
Yunanlılar Selanik'e Giriyor	19
Bir Portre Denemesi: Selanikliler	31
Girit Elden Gidiyor	43
Bir Portre de Giritlilerden	55
Yanya Düşerken	63
Yunanistan'ın Bir Vilayeti Olarak Selanik (1912-1924)	71
Girit Müslümanlarının En Zor Dönemi (1912-1924)	93
Selanik'teki Son Yıllar	103
Selanikli Devrimciler: Geleneksel Olandan Kopuşun Öyküsü	111
1908 Yılına Gelindiğinde Bir Kent Portresi: Selanik	119
Aynı Yıllarda Girit'in Portresi	129
Yolculuk Başlıyor	135

Vapur Güvertesinden Geriye Bakarken.....	147
Girit'ten Kalkan Gemiler.....	167
Göçmenler Türkiye'ye Ayak Basıyor.....	171
Göçmenlerin İskân Süreci Başlıyor.....	185
Şehirlilerin İskânı.....	205
Şehirlerde Mübadillerin Protestoları Başlıyor.....	209
Mübadele Sürecinde Bir Kırılma Noktası ya da Sabetaycılar.....	221
Kırsal Kökenli Mübadillerin Bir İş Tutabilme Mücadelesi.....	241
Şehirlerdeki Mübadillerin Hayata Tutunabilme Mücadelesi.....	249
Türkiye'nin Sanayileşmesi Sürecinde Mübadiller.....	263
Türkiye'deki Mübadillerin Yaşamlarından Yansımalar.....	269
Mübadillerin Türkiye'nin Toplumsal Yapısına Ekleri.....	295
“Devletin Başında Halis Türkler Bulunmalıdır”.....	303
Kayıp Bir Kuşağın Portresi ya da Mübadiller.....	309
Ve Son Bir Soru: Selanik Bizi Ebediyen Terk Etti mi?.....	317
Kaynakça.....	329

Önsöz

2003 yılı itibarıyla Lozan Antlaşması uyarınca gerçekleştirilen nüfus mübadelesinin sekseninci senesini idrak ediyoruz. Dağılan bir imparatorluğun elden çıkarmak zorunda kaldığı topraklarda, bir anlamda kaderleriyle baş başa bıraktığı ya da içinde bulunulan şartlar dolayısıyla bırakmak zorunda kaldığı insanların yaşadığı bu büyük trajedinin üzerinden tam olarak seksen yıl geçti.

Hiç şüphesiz ki göç, hele büyük savaşlar ve yıkımlar sonrasında yaşanan göçler o toplumların hafızalarında önemli yerler edinirler. Bu konularla ilgili bilginin derlenip toplanması ve belgeler ile birlikte konuyla bağlantılı her türlü malzemenin korunup saklanması tartışmasız bir öneme sahip bulunmaktadır. Çünkü bu sayede hem geçmiş kuşaklara ve onların yaşadıklarına gereken saygı gösterilmekte hem de geleceğin oluşumunda geçmişin rehberliğinden yararlanılması mümkün olmaktadır. Ne var ki, mevcut durum bu konuda gerekeni yapabilmekten çok uzak olduğumuzu gösteriyor. Maalesef yazma ve bu suretle kayıt altına alma geleneği olmayan toplumumuzun söz konusu zaafı bu

konuda da karşımıza çıkmış bulunmakta. Yani o dđnemi yaşayanların bu dđnyadan gđcđp gitmesiyle o yaşananlara ait bilgi, belge ve hatıralarında yok olması ya da yok olup gitmesi de, nesillerden nesillere aktarılırken gerçekliğinden birçok şey kaybederek deforme olmasıdır.

İşte içinde bulunduğumuz seksenci yıl mđnasebetiyle, halen hayatta olan çok az sayıdaki mđbadil ile artık aramızda olmayanların çeşitli ortamlarda anlatmış olduklarını bir araya toplamaya karar verdik. Çok azı yazılı olan, önemli bir kısmı sözlü olarak aktarılan anılardan oluşan bu çalışmayı daha sağlam bir zemine oturtmak amacıyla, yine az sayıdaki bilimsel çalışmadan da yararlandı. Sđz konusu çalışmaların bđyđk çoğunluk itibarıyla mđbadelenin gerçekteştiği 1923-25 yıllarını ele aldığını, mđbadeleden önce olan bitenler ile Tđrkiye'ye geldikten sonra yaşananlarınsa çok fazla ele alınmadığının altını çizmek gerekecek.

Bu sebepten ötürüdür ki, birinci kuşak mđbadillerin kendi yaşamlarından anlattıkları ve aktardıkları bđyđk önem taşımaktadır. Çoğunluğu çocuk denecek yaşta Tđrkiye'ye gelmiş olan ve yaşananları da bir çocuğun gözüyle algılamış ve hafızasına kaydetmiş olan mđbadillerin anlattıklarının bir tđr sağlamasını yapabilmek adına, benzer olayları ister birinci kuşak olsun isterse ikinci veya üçüncü kuşak olsun birden fazla kişiden dinledikten sonra kitaba aktarmayı uygun bulduk. Bütün bu anlatılanları yine çok az sayıdaki yayımlanmış hatırat ile birleştirerek mđmkün olduğunca en doğru olana yaklaşmaya çalıştık.

Elimizdeki çalışma böyle bir yaklaşımla hazırlanmış olup, mđbadelenin yaşandığı birkaç yıllık sürecin çok daha ötesinde, bu sürecin öznesi durumundaki mđbadil kuşağının hikâyesini de en başından en sonuna değin anlatmak amacını taşımaktadır. Bundan maksat, hem mđbadeleyi yaşayan insanların hayatlarının bu olaylar eşliğinde nasıl bir değişim

gösterdiğini belgelemek hem de dağılan bir imparatorluktan yeni kurulan bir devlete giden süreci ve bu süreçteki tüm aşamaları ortaya koymaktı. Bu yaklaşım sayesinde mübadelelerin tarihinin yazılmasının yanı sıra o tarihin oluşumunda yer almış insanların hikâyelerinin de yazılması amaçlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, yaşananların insani boyutları ihmal edilmeden incelenmesi hedeflenmiştir.

Sonuna eklenen küçük bir albümle görsel bir boyutta kazandırılan kitaba, hem yararlanılan kaynakların gösterilmesi hem de konuyla ilgili daha detaylı araştırma yapmak isteyenlere rehber olması amacıyla küçük bir kaynakça da eklenmiş bulunuyor. Bu arada mübadeleyi biraz daha geniş bir çerçeveden ele almaya çalışan bu kitabın hazırlanmasındaki tüm aşamalarda yardım ve sonsuz desteğini gördüğüm editörümüz Birsen Talay ile başta görsel malzeme olmak üzere her türlü bilgi ve belgenin sağlanmasında büyük katkıları olan Lozan Mübadilleri Vakfı mensuplarına, başta Sn. Zübeyde Tulpar olmak üzere çok teşekkür ederim.

Yine bu vesileyle hayatta olan birinci kuşak mübadilleri saygıyla, hayata veda etmiş olanlarını da rahmetle anıyorum.

MEHMET ALI GÖKAÇTI
Istanbul 2003